

VU Research Portal

Afgeschermd wonen in Nederland: een studie naar waarom mensen hiervoor kiezen en hoe zij omgaan met interne regelgeving

Schuilenburg, M.B.; van Steden, R.

published in

Tijdschrift voor veiligheid
2015

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Schuilenburg, M. B., & van Steden, R. (2015). Afgeschermd wonen in Nederland: een studie naar waarom mensen hiervoor kiezen en hoe zij omgaan met interne regelgeving. *Tijdschrift voor veiligheid*, 14(3/4), 3-18.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

ARTIKELEN

Afgeschermd wonen in Nederland: een studie naar waarom mensen hiervoor kiezen en hoe zij omgaan met interne regelgeving*

Marc Schuilenburg & Ronald van Steden

Afgeschermd wonen is populair. Steeds vaker gaan mensen in wijken wonen die een defensief karakter hebben en die gedeeltelijk van de buitenwereld zijn afgesloten. Dit leidt tot maatschappelijke discussies over de onwenselijkheid van 'gated communities' in ons land. Onderhavig artikel laat zien dat er fundamentele verschillen bestaan tussen 'gated communities' naar Noord-Amerikaans en Zuid-Afrikaans voorbeeld en Nederlandse voorbeelden van afgeschermd wonen. Veiligheid is in Nederland een veel minder leidend motief om te gaan wonen in een afgeschermd woonwijk. Bewoners kiezen vooral voor afgeschermd wonen, vanwege de aantrekkelijke locatie en de esthetiek. Tevens is er in de onderzochte casussen veel minder of geen sprake van exclusieve faciliteiten (bijvoorbeeld privéklinieken en private scholen) en ondoordringbare bewaking dan in het buitenland het geval is. Tot slot hebben de huisregels binnen afgeschermd wonen in Nederland weinig of niets met veiligheid te maken. Het draait eerder om huishoudelijke en esthetische regels, waarmee bewoners vrij soepel om lijken te springen.

1 Inleiding

Het wonen en leven in de stad zijn volop onderwerp van politiek en publiek debat. De aandacht richt zich hierbij vooral op achterstandswijken en problemen van onveiligheid, armoede en werkloosheid (o.a. Verwer & Walberg 2012; Stokkom & Toenders 2010; Pinkster 2008; Wacquant 2008). Termen die in dit verband vaak in één adem worden genoemd, zijn overlastwijken, getto's en *banlieus*. Veel minder onderzoek concentreert zich op relatief stabiele en welvarende wijken. Een uitzondering hierop is de literatuur over zogenoemde *gated communities*. De opkomst van deze ommuurde gemeenschappen in bijvoorbeeld de Verenigde Staten heeft geleid tot een fel wetenschappelijk debat waarin termen als 'polarisatie' en 'sociale uitsluiting' de boventoon voeren (Bagaeen & Uduku 2015; Davis 1992, 1998; Graham 2010). Vrijwel altijd gaat het hierbij om kritiek op rijke burgers die

* Graag bedanken we de studenten die aan het empirische en theoretische onderzoek (2011-2013) hebben meegedaan en de respondenten in de verschillende woondomeinen hebben geïnterviewd: Marlijn Bijkers, Jacqueline van Egmond, Eline de Groen, Joram Hoogink, Bas Modderman, Michelle Spijkers en Simon Willems.

zich terugtrekken achter bewaakte poorten en zich zo afscheiden van armere bevolkingsgroepen.

Een niet onbelangrijk, maar veel minder belicht aspect van *gated communities* zijn de motieven van personen om een huis te kopen in wooncomplexen met een besloten karakter. Zo wijst Low in *Behind the Gates* (2003) op de rol van angst om slachtoffer van criminaliteit te worden en de afkeer van bewoners van het vreemde, toevallige en onbekende als mogelijke verklaring. In onderhavig artikel onderzoeken wij de vraag waarom Nederlandse burgers besluiten om in afgeschermdde woondomeinen te gaan wonen en hoe ze in deze woonomgevingen omgaan met aldaar geldende regelgeving. Contracten en reglementen zijn namelijk een integraal onderdeel van prettig wonen in een afgeschermdde omgeving (Blandy e.a. 2003; Crawford 2003). Klopt het inderdaad dat (on)veiligheid hierbij zo'n grote rol speelt?

Nadrukkelijk spreken we over 'afscherming' in plaats van 'afsluiting', omdat, anders dan in het buitenland, volledig van de buitenwereld afgescheiden *gated communities* in Nederland niet voorkomen (Bijlsma e.a. 2010; Hamers e.al. 2007; Lohof & Reijndorp 2006). We komen hier nog uitgebreid op terug, maar in Nederland zijn geen echt hermetisch afgesloten wijken te vinden met hoge hekken, dikke muren en bewaakte poorten om onwelkome bezoekers de toegang te weigeren. Er zijn wel projecten die in deze richting tenderen. Haverleij in 's-Hertogenbosch en Bloeyendaal in De Bilt zijn voorbeelden van wijken met muren en poorten. Amerikaanse toestanden zijn in ons land (nog) niet gewoon, vanwege de relatief sterke Nederlandse verzorgingsstaat. Bovendien is de fysiek beschikbare ruimte voor *gated communities* in ons land naar verhouding schaars.

Desalniettemin is er in Nederland wel sprake van woondomeinen die opvallen door hun *defensible space* (Newman 1972): het preventief afschermen van een locatie, zodat er een besloten binnenruimte ontstaat. Volgens onderzoek van Twist en Van Velzen (2009) gaat het om 129 privaat beheerde woondomeinen, maar vermoedelijk ligt dit cijfer hoger. Op deze woondomeinen richt ons artikel zich. Empirisch onderzoek naar waarom mensen besluiten te verhuizen naar dergelijke woondomeinen is relatief schaars. Studies wijzen er enerzijds op dat motieven van de bewoners te maken hebben met een verlangen naar meer veiligheid in hun directe leefomgeving en met angstgevoelens voor criminaliteit (Eshuis e.a. 2011). Anderzijds stellen auteurs dat burgers verhuizen naar afgeschermdde woondomeinen om redenen van 'gewone' woonkwaliteiten, zoals het woningtype en de prijs van de woning (Hamers & van Middelkoop 2012; Lohof & Reijndorp 2006). Vooralsnog blijft onduidelijk in hoeverre angst voor criminaliteit, slachtofferschap en 'het vreemde' de primaire drijfveren zijn van bewoners om zich in Nederland af te schermen binnen goed gereguleerde wooncomplexen.

De opzet van het artikel is als volgt. Allereerst gaan we in op de buitenlandse situatie van *gated communities*. Het is van belang hiervan kennis te nemen, omdat afgeschermdde woondomeinen vaak – onterecht – in één adem worden genoemd met *gated communities*. We laten zien dat het creëren van een 'binnen' en een 'buiten' kenmerkend is voor allerlei typen van dit soort gemeenschappen. Hierna behandelen we de verschillende vormen van afgeschermdde woondomeinen in Nederland. Het accent van dit artikel ligt vervolgens op ons veldonderzoek naar

de motieven van Nederlandse burgers om te gaan wonen in deze wijken en hoe zij omgaan met intern geldende regels die zijn gericht op het reguleren van de woonbeleving. We sluiten af met een reflectie op onze bevindingen aan de hand van gangbare theoretische en empirische inzichten over *gated communities* en afscherpende woondomeinen met specifieke aandacht voor de betekenis van (gevoelens van) veiligheid en gedragsregulering binnen deze omgevingen.

2 Gated communities

In ontelbare buitenlandse steden is een mozaïek ontstaan van woongebieden met beperkte toegang: de publieke ruimte is geprivatiseerd en afgeschermd. Binnen deze complexen zijn vaak alle denkbare voorzieningen aanwezig voor een 'stad in een stad'. Denk bijvoorbeeld aan clubhuizen, medische klinieken, scholen, auto-onderhoud, shuttlebus transport, en zo meer. Auteurs spreken in dit verband over stedelijke enclaves of *gated communities* (Atkinson & Blandy 2005; Blakely & Snyder 1997). Succesvolle pogingen tot deze vormen van *luxure-containment* zijn vooral te vinden in Azië, Afrika, Latijns-Amerika en steden in de Verenigde Staten. Precieze cijfers over het totaal aantal *gated communities* wereldwijd ontbreken. Reden hiervoor is dat er geen eenduidige definitie wordt gehanteerd van een *gated community* (Olajide & Lizam 2016). Ook ontbreken betrouwbare tellingen in talrijke landen waar *gated communities* voorkomen, bijvoorbeeld in Zuid-Afrika en in landen in Zuid-Amerika. Tot slot zijn *gated communities* in de regel private projecten – ontwikkeld door private partijen – waardoor er geen totaaloverzicht bestaat van het aantal projecten. Schattingen in de Verenigde Staten wijzen op zo'n 230.000 privaat beheerde wijken waar een kleine veertig miljoen Amerikanen wonen (Twist & Van Velzen 2009).

De internationale literatuur biedt wel verklaringen voor de opkomst van *gated communities*. Zo wordt gesproken van angst voor criminaliteit en onveiligheid (Davis 1992, 1998; Low 2003; Scott 2002), een verlies aan gemeenschapsgevoel (Blakely & Snyder 1997) en gevoelens van onzekerheid (Bauman 2000, 2001). Ook wijzen auteurs op een groeiende sociaaleconomische polarisatie tussen kapitaalcrachtige bevolkingsgroepen en armere bewoners die zich ruimtelijk aftekent via de bouw van ommuurde wijken (Coy 2006; McKenzie 2006; Stoyanov & Frantz 2006). Daarnaast spelen neoliberale ontwikkelingen, zoals een terugtrekkende overheid en de afbouw van de verzorgingsstaat een rol (Brenner & Theodore 2002). Hierdoor wordt de reeds bestaande polarisatie tussen 'arm' en 'rijk' verder versterkt.

Onderzoekers hebben de grote verscheidenheid aan afgesloten woonwijken teruggebracht tot drie varianten: *lifestyle*, *prestige* en *security communities* (Blakely & Snyder 1997; Grant & Mittelsteadt 2004). In de *lifestyle community* is beveiliging in de vorm van hekken en bewakers aanwezig, maar is veiligheid niet de belangrijkste reden om op deze plekken te gaan wonen. Vooral homogene groepen zoals gepensioneerden en mensen met dezelfde vrijetijdsinteresses vinden elkaar hier. Er kunnen drie subcategorieën rondom *lifestyle* worden onderscheiden: de *senior community*, de *golf and recreational community* en de *suburban new towns*. Bij de

laatste typologie gaat het om buitenwijken met tal van voorzieningen, bijvoorbeeld winkels en restaurants.

De *prestige community* is bedoeld voor de zeer welgestelde klasse die kiest voor een woonomgeving met veel privacy. Deze 'light' versie van de *gated community* biedt vaak weinig meer dan een toegangspoort en een omheining. Ook hier kunnen drie typologieën worden onderscheiden, ditmaal op basis van het inkomen van de bewoners: de *rich and the famous*, de *top-fifth in income* en de *corporate executives*. In het geval van *the rich and the famous* gaat het om bewoners van buurten als Hollywood of Beverly Hills in Los Angeles. De *top-fifth in income* heeft betrekking op de 20% hoogste inkomens die zich kunnen veroorloven te wonen in een *gated community*. Ten slotte zijn er afgesloten woonwijken waarbinnen de hogere middeninkomens (*corporate executives*) zich terugtrekken.

Het belangrijkste argument van bewoners om zich in een *security community* te vestigen is hun angst voor slachtofferschap van criminaliteit. In deze veilige en gecontroleerde binnenwerelden wordt de buitenwereld als gevaarlijk gezien. Het idee is dat door afsluiting alles buiten blijft wat als een bedreiging kan worden gepercipieerd. Zo worden straten met hekken afgesloten en worden barrières als grote plantenbakken geplaatst om overlast te voorkomen en potentiële indringers te weren. Blakely en Snyder maken hierbij een onderscheid tussen 'the city perch, the suburban perch, and the barricade perch' (1997: 42). Terwijl *city perches* in de buurt van de binnenstad liggen, bevinden *suburb perches* zich in een ring om de stad. Bij de laatste vorm – de *barricade perch* – gaat het alleen om het afsluiten van toegangswegen tot de wijk, zodat deze als het ware uit de publieke infrastructuur van de stad wordt gehaald.

3 Ruimtetechnieken van 'binnen' en 'buiten'

Ondanks de grote verscheidenheid aan verschijningsvormen van *gated communities* is een belangrijk gedeeld kenmerk ervan dat door het stellen van grenzen er een 'binnen' en 'buiten' wordt gecreëerd. Op die manier worden er opdelingen geïntroduceerd die gepaard kunnen gaan met processen van sociale in- en uitsluiting, bijvoorbeeld door het weren van bepaalde groepen uit de woongebieden. Een belangrijke verandering die hiermee gepaard gaat, is de beperking van toegankelijkheid en vrije ontmoeting tussen burgers. Verschillende technieken kunnen worden ingezet om de grens tussen binnen en buiten te bewaken. We onderscheiden er vier.

De meest tot de verbeelding sprekende techniek zijn fysieke middelen van controle, bijvoorbeeld hekken, slagbomen, slotgrachten en poorten die onwenselijke elementen moeten buitensluiten. De 'fort-mentaliteit', zoals die is verwoord in Davis' klassieker *City of Quartz* (1992) is hiervoor kenmerkend. Volgens De Cauter (2004: 29) werkt deze mentaliteit als 'een ruimtecapsule, die een artificiële ambiance creëert, de communicatie met buiten minimaliseert en een afgesloten milieu vormt'. Het inzetten van personen is een tweede controle-instrument. Een selecte groep bewoners kan met elkaar besluiten om voor hun collectieve veiligheid een gespecialiseerd bewakingsbedrijf in te huren. Zij organiseren zo hun

eigen veiligheid onder het motto 'Wie betaalt, bepaalt'. Denk bijvoorbeeld aan private beveiliging die bewoners moet beschermen tegen criminaliteit, overlast en ander onwelkom gedrag (Bayley & Shearing 2001).

Een derde techniek van controle is meer juridisch van aard. Wanneer iemand een huis in een *gated community* koopt, ondertekent hij (of zij) ook vaak een contract waarin de geldende regels staan opgesomd over de levenswijze en cultuur van de betreffende gemeenschap (Blandy e.al. 2003; Crawford 2003). Deze rechten en regels kunnen variëren van het verbod op het publiekelijk drinken van alcohol tot de plaats waar de was moet worden opgehangen. In de literatuur wordt gesproken van een 'eigen normaliteit' of 'lokale jurisprudentie' (Schuilenburg 2012: 153). Hierdoor ontstaan er specifieke ruimten met hun eigen reguleringsmechanismen. Tot slot kunnen economische controle-instrumenten worden ingezet om een wooncomplex af te bakenen van de buitenwereld. Door een huis te kopen in een *gated community* koop je ook exclusiviteit in de vorm van 'clubgoederen' (Crawford 2006) die de inwoners ter beschikking staan. Clubgoederen hebben hun naam te danken aan de gelijknamige theorie van Buchanan (1965). Kenmerkend voor deze goederen zijn hun exclusiviteit en mate van rivaliteit. Terwijl rivaliteit van een goed bepaalt of deze door meerdere personen kan worden gebruikt, gaat exclusiviteit over de vraag van toegang tot het goed. Zo onderscheiden clubgoederen zich van publieke goederen, doordat de mogelijkheid bestaat individuen uit te sluiten van de gebruikmaking van deze goederen. Degenen met de meeste financiële middelen krijgen dan toegang tot de beste voorzieningen met betrekking tot zaken als veiligheid, gezondheid en vrijetijdsbesteding.

4 Afgeschermde woondomeinen

Ook in Nederland zijn steeds meer woonbouwprojecten te vinden die een zekere mate van fysieke afscherming hebben richting de buitenwereld. Aansprekende voorbeelden hiervan zijn het Paleiskwartier in 's-Hertogenbosch en de Citadel in Heemskerk. Toch is de Nederlandse situatie niet hetzelfde als in het buitenland. In Nederland gaat het vooral om 'beslotenheid door begrenzing' en niet zozeer om 'beveiliging door afsluiting' (Hamers & Tennekes 2008). Nederlandse besloten wooncomplexen maken vooral gebruik van vloeiende afschermingen, zoals waterpartijen en heggen, en van glooiende overgangen, bijvoorbeeld in de vorm van een park of niveauverschillen in het landschap. Hoge muren en bewaakte toegangspoorten komen weinig of niet voor. Een voorbeeld van 'zachte randen' (Nabielek & Schluchter 2009: 320) zien we terug bij het Flevo Golf Resort in Lelystad. De opzet van dit ressort garandeert veel privacy, omdat de villa's zijn gebouwd op ruime percelen die grenzen aan waterpartijen en een golfbaan. Verder verschillen Nederlandse afgeschermde complexen van de buitenlandse situatie door hun geringere omvang. Complexen zijn veel kleiner en beschikken over weinig tot geen andere functies dan alleen wonen (Hamers e.a. 2007). Winkels bijvoorbeeld zijn veelal niet aanwezig in de hier gebouwde afgeschermde woondomeinen.

Gevoelens van onzekerheid en een afnemend vertrouwen in het oplossende vermogen van de overheid spelen in Nederland een belangrijke rol in de veranderde

wijze waarop burgers kiezen om te wonen in deze woondomeinen. Zo wijzen Bijlsma e.a. (2010) erop dat er een groeiende behoefte is aan een directe woonomgeving die voorspelbaar, vertrouwd en relatief homogeen is. Veel personen weten zich geen raad met de anonimiteit en onvoorspelbaarheid van de stad en zoeken daarom een omgeving waarin ze gelijkgestemden vinden. Behoeftes aan 'herbergzaamheid' is hiervan de uitdrukking. Enerzijds gaat het dan om beschutting, anderzijds om het samen kunnen zijn met min of meer gelijkgestemden.

Blokland (2009) spreekt in dit verband van 'publieke familiariteit'. Met deze term doelt zij op het sociaal kunnen plaatsen van anderen, niet omdat mensen elkaar heel goed kennen, maar omdat ze voldoende kennis over elkaar hebben. Lofland (1998: 60) noemt dit met een verwijzing naar Stanley Milgram 'bekende vreemden': mensen die geen hechte persoonlijke banden aangaan, maar elkaar wel kunnen vertrouwen. Dikwijls gaat het dan om groepen van gelijkgestemden, bijvoorbeeld ouderen, creatievelingen of personen van dezelfde etnische achtergrond. In het geval van welgestelde personen draait het vaak om een behoefte aan een luxe woonkwaliteit die past bij de levensstijl van mensen. Neem bijvoorbeeld de Golf Residentie te Dronten, een park waarop zowel kan worden gewoond als gegolfd.

Nederlands onderzoek naar het negatieve motief van angst en een gebrek aan veiligheid om te verhuizen naar een afgebakend woondomein laat verschillende resultaten zien. Veiligheid, zo menen Hamers en Middelkoop (2012), is in tegenstelling tot veel andere landen juist geen verklaring voor de populariteit van afgeschermd woondomeinen. Zij voeren het argument aan dat zowel het objectieve criminaliteitsniveau als de subjectieve beleving daarvan de afgelopen jaren in Nederland sterk is verbeterd. Ook uit onderzoek van Lohof en Reijndorp (2006) naar privaat beheerde woondomeinen volgt dat veiligheid geen prominente reden is om te kiezen voor zo'n domein. Bewoners kiezen vooral voor 'gewone' woonkwaliteiten, zoals het woningtype, de prijs en de ligging ten opzichte van allerlei publieke voorzieningen.

Daarentegen stellen bewoners in een onderzoek van Eshuis e.a. (2011) dat veiligheid wel degelijk een belangrijke factor was in hun overweging om in een afgeschermd woondomein te gaan wonen. Zo wordt veiligheid door de geënquêteerde en geïnterviewde respondenten vaker genoemd als een motief dan een sfeer van geborgenheid. Zij uiten met name hun zorgen over een toename van onveiligheid in de (nabije) toekomst. Deze zorgen brengen met zich mee dat bewoners hun woonomgeving liever beter dan nu het geval is, zouden willen afsluiten met bijvoorbeeld een hek dat op slot kan. Vooralsnog gebeurt dat niet, maar als de Nederlandse samenleving verandert en daardoor bedreigender overkomt, is het denkbaar dat deze bewoners gepaste maatregelen gaan treffen. Het blijft dus voor discussie vatbaar wat mensen precies beweegt om zich te vestigen in een afgeschermd woondomein. Spelen in Nederland onveiligheid en angst nu wel of geen rol om te verhuizen naar een beschermde omgeving? En in hoeverre wordt 'normaal' en 'veilig' gedrag van bewoners afgedwongen door allerlei interne contracten en reglementen? In het hierna gepresenteerde veldwerk willen we deze discussie verder brengen. Voordat we dat doen, staan we stil bij de door ons gehanteerde methodologie.

5 Methodologie

Het onderzoek naar afgeschermd woondomeinen heeft over een periode van twee jaar (2011-2013) plaatsgevonden. Het onderzoek richtte zich op verschillende afgeschermd woondomeinen in Nederland en was kwalitatief van aard. Op die manier kon inzicht worden verkregen in de achtergrond van de motieven van de bewoners. We waren namelijk geïnteresseerd in de redenen van bewoners om in deze domeinen te gaan wonen. In dit artikel doen wij verslag van het onderzoek naar Vondelparc in Utrecht en Haverleij in 's-Hertogenbosch. Haverleij heeft de uitstraling van een aan de stadsrand gelegen middeleeuws kastelencomplex. Vondelparc bestaat uit strak vormgegeven woningen ten zuiden van de binnenstad (zie voor meer details hierna). In totaal zijn 108 interviews afgenomen, 55 in Vondelparc en 53 in Haverleij. In Vondelparc ging het om de voorzitter van de Vereniging van Eigenaren en *at random* geselecteerde bewoners. Dit gebeurde eveneens in Leliënhuize, een wijk van Slot Haverleij, waar bewoners zich vrijwillig via de Vereniging van Eigenaren konden opgeven voor een gesprek. Tot deze groep bewoners behoorden ook leden van het verenigingsbestuur. Daarnaast is met de architect van Leliënhuize gesproken. De interviews hadden een lengte van een kwartier tot een uur.

De interviews handelden over de motieven van bewoners om in een afgeschermd woondomein te gaan wonen. Om zicht hierop te krijgen zijn in 2011 eerst open interviews gehouden met de bewoners in Vondelparc (13) en in Haverleij (15). Uit de open interviews kwamen vaak dezelfde en ook meerdere motieven naar voren, waarna is besloten in 2013 semigestructureerde interviews af te nemen (42 in Vondelparc en 38 in Haverleij) met meer aandacht voor ieder van deze motieven afzonderlijk. Specifiek is gevraagd naar en in hoeverre de veiligheidsbeleving, de ervaring van gemeenschappelijkheid, de aantrekkelijkheid van de locatie en de architectuur van de woonwijk redenen waren om op deze plekken te gaan wonen. Hierdoor hadden de respondenten de gelegenheid om te vertellen wat hij of zij – binnen het kader van de verschillende motieven – relevant vonden.

Vooraf het motief van veiligheidsbeleving bleek lastig te operationaliseren in de interviews. Wat bewoners hieronder verstaan, verschilt namelijk sterk van elkaar. Zo praten sommige bewoners over de Nederlandse situatie in het algemeen, terwijl andere bewoners ingaan op hun eigen waarneming van (on)veiligheid. Dit komt overeen met de literatuur over veiligheidsbeleving, waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen de angst slachtoffer te worden, de inschatting van de kans op slachtofferschap en de bezorgdheid over de wijze waarop de criminaliteit zich ontwikkelt (Vanderveen 2006). Ook komen 'positievere' interpretaties van veiligheid zoals 'gemeenschapszin' en 'zorg voor elkaar' terug in de antwoorden die respondenten geven (Schuilenburg & Van Steden 2014a).

Om meer inzicht te krijgen in het daadwerkelijke gewicht van veiligheid in Vondelparc en Haverleij hebben we de omgang met, en handhaving van, de interne reglementen van beide woondomeinen in het onderzoek meegenomen. Specifiek hebben we gevraagd naar de kennis van bewoners over deze huisregels en de handhaving hiervan, informeel door bewoners zelf en formeel door de Vereniging van Eigenaren. Tot slot zijn in zowel Vondelparc als Haverleij aanvullende obser-

vaties gedaan. Op die manier ontstond een indruk van hoe het is om in een afgeschermd woonomgeving te wonen, kon het gedrag van bewoners worden bestudeerd en konden vergaderingen van de Verenigingen van Eigenaren worden bijgewoond.

6 Vondelparc en Haverleij

Het in 2002 opgeleverde Vondelparc in Utrecht is grotendeels eigendom van de bewoners, maar blijft voor iedereen toegankelijk. De wijk beslaat 19.600 m² en bestaat uit ruim 200 woningen die tegen de binnenstad aanliggen. Het domein bevat verschillende soorten behuizing, zoals stadswoningen, hofwoningen en appartementen die grenzen aan een groen en autovrij binnenterrein. Vondelparc is omgeven door manshoge hekken aan alle straatkanten die een duidelijke grens tussen 'binnen' en 'buiten' vormen. Bij nadere beschouwing blijken de toegangshekken *false gates* (Nabielek & Schluchter 2009: 321). Ze kunnen niet op slot en zijn vooral bedoeld om bezoekers erop te wijzen dat ze een andersoortig stadsgebied met eigen regels betreden. Hiermee houdt Vondelparc het midden tussen voor omliggende buurten afgeschermd woonlocatie en een vrij toegankelijk park. Het onderscheid tussen 'privaat' en 'publiek' gebied ligt dus nogal subtiel en wordt ook niet door iedereen begrepen. Daarom hebben bewoners extra bordjes geplaatst om argeloze voorbijgangers erop attent te maken dat zij een semiprivaat domein betreden. Met een slag om de arm – het gaat immers lang niet om een *gated community* pur sang – kan Vondelparc worden gekenschetst als een door de hogere middenklasse bewoonde *prestige community*.

Er wordt sinds 2001 aan Haverleij gewerkt. Het project bestaat uit negen kasteelvormige wijken die ieder plaats bieden aan 50 tot 80 woningen. Haverleij is een voorbeeld van 'thematisering' (Van Steden 2009): de ruimte is in een verhaal geplaatst, waardoor mensen iets unieks meemaken. Zij delen de ervaring van slotbewoners, ieder kan zich er een postmoderne kasteelheer, ridder of freule wanen. Slechts 10% van de 225 hectare grond is bebouwd. Vertrekkend vanuit de sleutelwoorden 'privacy', 'ruimte' en 'weidsheid' heeft de architect veel ruimte gelaten voor groen, bomen en water. Haverleij beschikt over een eigen golfbaan, basisschool en kinderdagverblijf. Zo bezien vertoont het project overeenkomsten met een *lifestyle community* waar (zeer) welgestelden van hun rust kunnen genieten. Tijdens het onderzoek is er bijzondere aandacht uitgegaan naar Leliënhuize, dat een vierkant grondplan met torens en een binnen- en buitenring vormt. Bij binnenkomst passeren bezoekers een slagboom en hek, alvorens zij hun voertuig in de parkeergarage kunnen zetten. Alleen bewoners kunnen de barrières met een sleutel of afstandsbediening openen. Het hek wordt 's nachts hermetisch afgesloten om ongewenste figuren buiten te houden. Meer dan Vondelparc heeft Leliënhuize elementen van een heuse Nederlandse *gated community*.

7 Motieven voor wonen in afgeschermd woonwijken

Het is een intrigerende vraag waarom mensen hun huis aan een openbare straat inruilen voor een afgeschermd woondomein. In ieder geval speelt een ruime beschikking over financiële middelen mee, want wonen in Vondelparc en zeker ook Leliënhuize is niet bepaald gratis. We hebben laten zien dat de Angelsaksische literatuur veronderstelt dat voor de rijkere klasse onveiligheid in de vorm van angst voor criminaliteit en slachtofferschap de belangrijkste rol speelt. Maar klopt dat met de Nederlandse situatie? Uit ons onderzoek blijkt het motief van veiligheid slechts beperkt mee te wegen. Andere en zwaarderwegende motieven die de geïnterviewde bewoners noemen, zijn gezamenlijkheid en de aantrekkelijkheid van hun woning of woonomgeving. We gaan nu in op de achtergrond van deze drie motieven.

7.1 *Motief van veiligheid*

Op de open vraag wat motieven zijn om in een afgeschermd woonwijk te gaan wonen, brengt 15% van de respondenten veiligheid als direct motief naar voren.¹ Het merendeel van hen is woonachtig binnen het kasteelvormige Leliënhuize. Voor het overgrote deel van de ondervraagde bewoners vormt veiligheid echter nauwelijks een hoofdreden. Zij geven aan dat Nederland helemaal niet zo'n onveilig land is en dat het thema derhalve geen heel specifieke lading voor hen heeft. In zoverre dit wel naar voren komt, gaat het om een enkele bewoner bij wie ooit is ingebroken. Niettemin blijkt dat bijna de helft van de respondenten veiligheid als een indirect voordeel ziet van afgeschermd wonen. Een bewoner van Vondelparc loopt bijvoorbeeld 'makkelijker' 's avonds door het park [...] dan door een achterafstraat'. Uit de interviews rijst het beeld op dat vooral fysieke en symbolische barrières (denk aan hekken) en de architectuur rondom de woonomgeving een positieve uitwerking hebben op veiligheidsgevoelens van de bewoners. Zij hebben het over veiligheid door afscherming als 'bijeffect' of als 'psychologisch effect'. Mensen 'die hier niets te zoeken hebben', zo wordt gesteld, moeten 'een aantal hindernissen overwinnen om binnen te komen'. Meer in het bijzonder verwijst ruim een derde van de respondenten naar een veilige speelomgeving die afscherming voor kinderen oplevert. Er scheuren geen auto's door de straat en bewoners kunnen op elkaars kinderen letten. Dit 'letten op elkaar' vertaalt zich door in een tweede motief dat uit de interviews oprijst: gezamenlijkheid.

7.2 *Motief van gezamenlijkheid*

Het samenwonen in een afgeschermd woonomgeving kan deels worden teruggevoerd op een negatieve motivatie van angst of onveiligheid, maar, zo blijkt uit de interviews, het wordt door ongeveer 14% van de geïnterviewde bewoners ook bepaald door een behoefte aan meer gezamenlijkheid en de wens om een gezamenlijke stijl van leven op te bouwen. Een prettige onderlinge verstandhou-

1 De in deze en de volgende twee paragrafen genoemde percentages zijn gebaseerd op onze studie uit 2013, omdat toen vanuit de meeste respondenten zijn geïnterviewd (N=80) en gericht is gevraagd naar mogelijke motieven om in afgeschermd wijk te gaan wonen.

ding moet ertoe leiden dat de bewoners gezamenlijk ervoor zorgen dat hinderlijk gedrag tot een minimum wordt beperkt. Gezinssamenstelling en de sociale opbouw van de wijk zijn voor verschillende bewoners van Leliënhuize en Vondelparc criteria voor het kopen van een woning. Zij vinden het prettig als mensen elkaar enigszins in de gaten houden. Door 'de wijze waarop het hier is gebouwd', zo wordt in de gesprekken gezegd, ontstaat er een 'gevoel van een kleine gemeenschap'. Vooral in Haverleij, waar de huizen inwaarts zijn gekeerd, is er een 'hele sterke sociale controle' gericht op het binnenplein.

Het empirische onderzoek in Vondelparc zet enkele kanttekeningen bij bovenstaande uitspraken. Respondenten waren het onderling oneens over de mate van contact dat ze met elkaar hebben. De ene bewoner prees bijvoorbeeld de welkomstborrel toen hij in Vondelparc kwam wonen, een andere bewoner wees erop dat het gebied te groot is voor saamhorigheidsgevoel. Zo zouden de appartementen een zekere mate van anonimiteit met zich meebrengen. Tevens bleek uit observaties dat de ledenvergaderingen van eigenaren niet zo heel goed bezocht werden.

7.3 Motief van aantrekkelijkheid

Meestal komen uit de interviews met de bewoners in Vondelparc en Haverleij argumenten naar voren die veel praktischer zijn dan de toch wat abstracte termen van 'veiligheid' en 'gemeenschapszin'. De helft van de ondervraagde bewoners ervaart het bijvoorbeeld als fijn om landelijk – 'dicht bij de stad, maar toch makkelijk uit de stad' – te wonen met de uitvalswegen vlak in de buurt. Behalve dat respondenten de locatie van hun afgeschermden wijken prijzen, vindt de helft van al onze respondenten ook hun woning zelf erg aantrekkelijk. Sommigen wijzen erop dat ze er qua woning op vooruit zijn gegaan. Het zijn mooie, ruime huizen in het groen en bij een nieuwbouwproject 'krijg je waar voor je geld', zo vertelt een bewoner. Bovendien hoeft er voorlopig weinig tot geen groot onderhoud te worden gepleegd. Daarnaast beschikken de woningen over een eigen parkeerplaats, aldus verschillende bewoners, en liggen zij in een 'oase' van rust. De groene omgeving direct om het huis heen heeft een grote aantrekkingskracht op bewoners. Bewoners van Vondelparc 'leven niet aan de straat, maar echt aan een eigen park'. Dit geldt ook voor Leliënhuize dat 'een heel mooie' opzet heeft, 'een kastelenplan met veel uitzicht' in het groen. De faciliteiten van het hele complex Haverleij – een golfbaan, een tuinman – geven extra cachet aan de aantrekkelijkheid van afgeschermd wonen.

8 Interne huisregels

Uit het voorgaande blijkt dat voor weinig bewoners van Vondelparc en Haverleij veiligheid een primaire reden is om voor deze afgeschermden wijken te kiezen. Toch speelt veiligheid als motief op de achtergrond wel degelijk mee. Het besef van afscherming heeft een positief psychologisch effect op hoe veilig bewoners zich voelen: zij maken deel uit van een kleine en gereguleerde gemeenschap. Binnen de woonwijken gelden bovendien huisregels die ervoor moeten zorgen dat

het er kindvriendelijk en rustig blijft en dat bewoners en bezoekers zich 'normaal' en 'voorspelbaar' gedragen. Deze huisregels vertonen overeenkomsten met reglementen van horecagelegenheden, het openbaar vervoer, winkelcentra en andere semipublieke omgevingen in de zin dat zij een punitief en disciplinerend karakter met een eigen jurisprudentie hebben (Schuilenburg & Van Steden 2014b). Bewoners zijn verplicht zich aan de geldende huisregels te houden en kunnen een boete krijgen als zij dat niet doen. Hoe werkt deze juridische techniek van controle in de praktijk?

8.1 Inhoud

De Vereniging van Eigenaren Vondelparc is erfpachter van het terrein en heeft als taak om de omgeving te onderhouden. Daartoe heeft het bestuur statuten opgesteld, waarop het huishoudelijk reglement een aanvulling is. Als regels worden vastgesteld of gewijzigd, dan gebeurt dat bij meerderheid van stemmen. Op hoofdlijnen gaan de elf artikelen over het aanlijnen en ontlasten van en door huisdieren, het verbod op verkeer in Vondelparc (met uitzondering van hulpdiensten), het geluidsniveau waartoe mensen zich moeten beperken (met een nadruk op stilte en rust), het verbod op vervuiling dan wel vernieling van de omgeving en een verhuiscode. Voor klachten kunnen mensen zich tot het bestuur wenden, dat over de mogelijkheid beschikt om een boete van 'ten hoogste de jaarlijks vastgestelde servicekosten' aan overtreders op te leggen.

Ook de Vereniging van Eigenaren Leliënhuize beschikt over een intern reglement dat is opgesteld aan de hand van een al bestaand model dat door een groep bewoners in commissieverband is aangevuld en gewijzigd voor hun eigen situatie, waarna het geheel is goedgekeurd in een ledenvergadering. Net als in Vondelparc gaat het reglement over leefregels waar bewoners zich aan moeten houden. Met 23 artikelen zijn de huisregels aanzienlijk langer en gedetailleerder van aard. Naast het parkeren van voertuigen en het hebben van huisdieren gaat het bijvoorbeeld ook om het verbod op aanplakbiljetten, het zichtbaar ophangen van wasgoed en het in voorraad hebben van licht ontvlambare stoffen. Overtreders kunnen van het bestuur een boete van maximaal € 1.000 tegemoet zien.

8.2 Omgang en naleving

De geïnterviewde respondenten in Vondelparc zijn op de hoogte van het interne reglement. Ze weten bijvoorbeeld dat ze na tien uur 's avonds stil moeten zijn en dat fietsen op de voetpaden verboden is. Daarbij gelden er per huizenblok enkele subreglementen die op hoofdlijnen overeenkomen met de algemeen geldende huisregels. Er zijn alleen extra regels over de omgang met de openbare ruimte in de appartementencomplexen aan toegevoegd. Bewoners geven aan dat er niets bijzonders aan de geldende regels is. Het zijn in hun ogen 'fatsoensregels' die in lijn liggen met 'goed buurmanschap'. Het is altijd mogelijk meer en strengere regels te bedenken, maar het draait vooral om goed gedrag dat bewoners uit zichzelf al tentoon zouden moeten spreiden. Ook in Leliënhuize gaan de meeste bewoners soepel en ontspannen met de regels om: het zijn eigenlijk vanzelfsprekendheden. Bovendien betekent samenleven volgens hen improviseren; te strikte reglementen staan haaks op het leefbaar houden van de woonwijk. Een probleem

is wel dat er zoveel regels bestaan, dat niet iedereen overal van op de hoogte is. Het zou zelfs de vraag zijn of al die regels echt een functie hebben.

Zowel in Vondelparc als in Leliënhuize overtreden bewoners de regels. Parkeer-overtredingen vormen de eerste categorie van overtredingen. Bezoekersparkeerplaatsen worden door bewoners bezet of bewoners zetten hun auto op een niet daarvoor bestemde plek. Daardoor ontstaat het risico dat hulpdiensten er niet langs kunnen in geval van nood. De tweede categorie van overtredingen betreft spelende kinderen. Met name in Vondelparc zorgt veelvuldig voetballen ervoor dat het collectieve grasveld kapotgaat. Tevens slingert er her en der speelgoed rond in de gemeenschappelijke ruimtes die vrij gehouden zouden moeten worden. Categorie drie heeft betrekking op aanpassingen aan de huizen van Vondelparc en Leliënhuize, waardoor de esthetische waarde van beide complexen in het geding komt. Denk bijvoorbeeld aan het plaatsen van een kleurig zonnescherm of het hebben van een afwijkende balkonafscherming. Tot slot komen regeloovertredingen van buiten. Vondelparc is de meest toegankelijke van beide locaties en heeft daarom onder meer te maken met passanten die hun hond uitlaten of met scholieren van omliggende scholen die soms lawaai maken en rommel achterlaten. Al met al kan worden geconcludeerd dat de reglementen in Vondelparc en Leliënhuize meer met huishoudelijke en esthetische zaken dan met veiligheid te maken hebben.

8.3 *Formele en informele handhaving*

Uit de casussen Vondelparc en Leliënhuize komt naar voren dat het handhaven van de reglementen op een formele en informele wijze plaatsvindt. Methoden die een bestuur kan kiezen om overlast of regeloovertreding tegen te gaan, is het openlijk bespreken van ergernissen tijdens vergaderingen van de Vereniging van Eigenaren, het sturen van een e-mail of waarschuwingsbrief en het aanspreken van iemand persoonlijk. In Leliënhuize gebeurt dit soms ook actief, waarbij er meer waarde wordt gehecht aan communicatie dan aan het daadwerkelijk opleggen van sancties. Hoewel deze mogelijkheid wel in de reglementen wordt genoemd, is het opleggen van sancties in de praktijk moeilijk dan wel onmogelijk. Respondenten zijn het erover eens dat het juridisch gezien niet eenvoudig zal zijn om een notoir vervelende bewoner van het complex weg te sturen. Mensen hebben er immers zelf een huis gekocht. Datzelfde geldt voor lastige bezoekers of passanten. Omdat Leliënhuize overdag semipubliek terrein is en er geen verbodsbord staat, kan een lastig persoon niet zonder meer worden verwijderd. Hij of zij bevindt zich immers op openbaar toegankelijk terrein. In Vondelparc bestaat de indruk dat het bestuur niet veel wordt ingeschakeld door de bewoners. Tot formele sancties komt het ook niet of nauwelijks. Ook hier blijkt het nemen van maatregelen buitengewoon lastig.

Als bewoners in Leliënhuize en Vondelparc de regels handhaven, dan gebeurt dat hoofdzakelijk op een informele manier. Zij oefenen sociale controle uit door elkaar aan te spreken. Dat wordt door respondenten nog wel eens als 'spannend' ervaren, zo komt uit de interviews naar voren. Daarom laten zij ook wel eens een (anoniem) briefje achter. Er bestaan uiteenlopende meningen over hoe sterk de sociale controlemechanismen zijn. In Vondelparc worden de appartementencom-

plexen als betrekkelijk anoniem aangemerkt, terwijl de woningen met gezinnen en kinderen op een natuurlijke manier regelmatig contact hebben. Tevens vindt niet iedereen sociale controle een positief iets en spreekt men liever van sociale betrokkenheid. Veruit de grootste groep respondenten in zowel Vondelparc als Leliënhuize bestaat uit conformerende bewoners die het nut van collectieve regels inzien en zich daar uit goed fatsoen aan houden. Handhaving vindt primair plaats doordat bewoners elkaar aanspreken op regelovertrekend gedrag. Slechts een minderheid neemt de regels uiterst serieus en roept op tot een strenger reglement. Datzelfde geldt voor autonome bewoners die de regels als 'geheel overbodig' wegzetten, omdat het park zichzelf handhaaft of omdat bemoeizucht hun woongenot bederft.

9 Conclusie en discussie

Het debat over de opkomst van afgeschermde woondomeinen in Nederland staat nog in de kinderschoenen. Zo bestaat er in de literatuur onenigheid over de vraag waarom Nederlandse burgers besluiten om in afgeschermde woondomeinen te gaan wonen en hoe ze in deze woonomgevingen omgaan met aldaar geldende regelgeving. Wel is duidelijk dat een afgeschermde woondomein niet hetzelfde is als een *gated community*. Buitenlandse *gated communities* verschillen van afgeschermde Nederlandse woondomeinen. Een belangrijk verschil schuilt in de wijze waarop afscherming van de buitenwereld plaatsvindt. In tegenstelling tot de buitenlandse voorbeelden gaat het in ons land minder om een afsluiting in de vorm van beveiliging, bijvoorbeeld door private bewakingsdiensten of door toegangspoorten en slagbomen die constant zijn gesloten. Tevens is er minder of geen sprake van allerlei uitgebreide faciliteiten – winkels, ziekenhuizen, scholen – binnen afgeschermde woondomeinen.

In de Angelsaksische literatuur over *gated communities* wordt het motief van veiligheid vaak aangehaald als een van de belangrijkste redenen om hier te gaan wonen. Dit Nederlandse onderzoek leidt tot een aantal conclusies dat een ander beeld geeft. Onze resultaten laten zien dat de locatie van het woondomein en de aantrekkelijkheid van de woning zwaarder (genoemd door 50% van de respondenten) wegen dan het motief van veiligheid (door 15% genoemd). De bewoners van de onderzochte woondomeinen Vondelparc en Haverleij spreken wel over veiligheid, maar vooral in de betekenis van een 'prettig bijeffect' van het wonen in deze afgeschermde woonwijken. Ook zegt zo'n 14% van de geïnterviewde bewoners dat gemeenschapszin en sociale controle, motieven die als afgeleiden van het veiligheidsthema kunnen worden geïnterpreteerd, voor hen hebben meegewogen als redenen om in Vondelparc of Haverleij te gaan wonen.

Tegelijkertijd komt uit het onderzoek naar voren dat de intern geldende regels die gericht zijn op het reguleren van een prettige woonbeleving niet streng worden nageleefd en bovendien meer met huishoudelijke of esthetische zaken dan met veiligheid te maken hebben. Bewoners interpreteren de huisregels op een losse manier en de handhaving van de interne regels lijkt niet al te strikt te gebeuren. Het is dan ook de vraag in hoeverre de twee onderzochte casussen – Vondelparc

Marc Schuilenburg & Ronald van Steden

en Haverleij – sterk afwijken van de situatie in een gemiddelde Nederlandse VINEX-locatie, woonhof of appartementencomplex. Dit alles plaatst nuances bij de vaak alarmerende toon in het publieke debat over een vermeende opkomst van *gated communities* in ons land.

In de praktijk is het lastig om de Nederlandse situatie van afgeschermd woondomeinen te vergelijken met *gated communities* die op bijvoorbeeld Noord-Amerikaanse leest zijn geschoeid. In het geval van de afgeschermd woondomeinen is niet alleen de manier van afscherming anders dan in de buitenlandse voorbeelden, ook de verklaringen van mensen om er te gaan wonen verschillen wezenlijk. Dezelfde spraakverwarring treedt op bij het fenomeen getto. Wat beleidsmakers en politici dan problematiseren als kenmerk van oude stadswijken, is onder meer de hoge verhuysfrequentie van bewoners. Daarentegen wordt het Amerikaanse getto juist gekenmerkt door het feit dat je er niet makkelijk weg kan – en dat heeft mede te maken met het feit dat het getto in zijn eigen sociale instituties voorziet (Wacquant 2008; Schinkel & Schuilenburg 2011). Het is daarom van belang de sociale en culturele context in ogenschouw te nemen waarin praktijken van wonen tot stand komen. Alleen zo kan worden begrepen waarom en in welke mate bepaalde woonvormen voorkomen in een samenleving – en andere niet.

Literatuur

- Atkinson, R. & S. Blandy (2005) Introduction: international perspectives on the new enclavism and the rise of gated communities. *Housing Studies*, 20(2), 177-186.
- Bagaeen, S. & O. Uduku (eds.) (2015) *Beyond gated communities*. London: Routledge.
- Bauman, Z. (2000) *Liquid modernity*. Cambridge: Polity.
- Bauman, Z. (2001) *The individualized society*. Cambridge: Polity Press.
- Bayley, D.H. & C. Shearing (2001) *The new structure of policing: description, conceptualization, and research agenda*. Washington, DC: National Institute of Justice.
- Bijlsma, L., M. Galle & J. Tennekes (2010) De herbergzame ruimte van de stadswijk. *Justitiële verkenningen*, 5, 90-111.
- Blakely, E.J. & M.G. Snyder (1997) *Fortress America: gated communities in the United States*. Washington DC: Brookings Institution.
- Blandy, S., D. Lister, R. Atkinson & J. Flint (2003) *Gated communities: a systematic review of research evidence*. CNR Summary 12: Sheffield Hallam University and University of Glasgow.
- Blokland, T.V. (2009) *Oog voor elkaar: veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Brenner, N. & N. Theodore (2002) Cities and the geographies of 'actually existing neoliberalism'. *Antipode*, 34(3), 349-379.
- Buchanan, J. (1965) An economic theory of clubs. *Economica*, 32, 1-14.
- Coy, M. (2006) Gated communities and urban fragmentation in Latin America: the Brazilian experience. *GeoJournal*, 66(1), 121-132.
- Crawford, A. (2003) 'Contractual governance' of deviant behavior. *Journal of Law and Society*, 30(4), 479-505.
- Crawford, A. (2006) Policing and security as 'club goods': the new enclosures?. In: J. Wood & B. Dupont (eds.), *Democracy, Society, and the Governance of Security* (p. 111-138). Cambridge: Cambridge University Press.

Afgeschermd wonen in Nederland: een studie naar waarom mensen hiervoor kiezen en hoe zij omgaan met interne regelgeving

- Davis, M. (1992) *City of quartz: excavating the future in Los Angeles*. New York: Vintage.
- Davis, M. (1998) *Ecology of fear: Los Angeles and the imagination of disaster*. New York: Vintage.
- De Cauter, L. (2004) *De capsulaire beschaving: over de stad in het tijdperk van de angst*. Rotterdam: NAI Publishers.
- Eshuis, J., E-H. Klijn & M. van Twist (2011) Privaat beheerde woondomeinen: beloftevol of beangstigend fenomeen?. *Beleid en Maatschappij*, 38(1), 30-46.
- Graham, S. (2010) *Cities under siege: the new military urbanism*. London: Verso.
- Grant, J. & L. Mittelsteadt (2004) Types of gated communities. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 31(6), 913-30.
- Hamers, D., K. Nabielek, S. Schluchter & M. van Middelkoop (2007) *Afgeschermd woondomeinen in Nederland*. Rotterdam: NAI.
- Hamers, D. & J. Tennekes (2008) Voor een beperkt publiek: de effecten van besloten wooncomplexen op het publieke domein in Nederland. *Krisis: Tijdschrift voor actuele filosofie*, 2, 18-36.
- Hamers, D. & M. van Middelkoop (2012) Herkenbaar, overzichtelijk en geborgen: een verkenning van de maatschappelijke achtergronden van afgeschermd woondomeinen in Nederland. *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit*, 1(1), 11-28.
- Lofland, L. (1998) *The public realm: exploring the city's quintessential social theory*. New York: Aldine de Gruyter.
- Lohof, S. & A. Reijndorp (eds.) (2006) *Privé terrein: privaat beheerde woondomeinen in Nederland*. Rotterdam: NAI.
- Low, S. (2003) *Behind the gates: life, security, and the pursuit of happiness in fortress America*. New York: Routledge.
- McKenzie, E. (2006) The dynamics of privatopia: private residential governance in the USA. In: G. Glasze, C. Webster & K. Frantz (eds.), *Private Cities: Global and Local Perspectives*. London: Routledge, 9-30.
- Nabielek, K. & S. Schluchter (2009) Afgeschermd woondomeinen in Nederland. *Rooilijn*, 42(5), 314-321.
- Newman, O. (1972) *Defensible space*. New York: Macmillan.
- Olajide, E. & M. Lizam (2016) Gated communities and property fencing: a response to residential neighbourhood crime. *British Journal of Education, Society & Behavioural Science*, 13(3), 1-9.
- Pinkster, F.M. (2008) *De sociale betekenis van de buurt: een onderzoek naar de relatie tussen het wonen in een arme wijk en sociale mobiliteit*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Schinkel, W. & M. Schuilenburg (2011) Loïc Wacquant. In: B. Ieven e.a. (red.), *De nieuwe Franse filosofie. Denkers en thema's voor de 21e eeuw* (p. 243-253). Amsterdam: Boom.
- Schuilenburg, M. (2012) *Orde in veiligheid: een dynamisch perspectief*. Den Haag: Boom Lemma.
- Schuilenburg, M. & R. van Steden (2014a) Positive security: a theoretical framework. In: Schuilenburg, M., R. van Steden & B. Oude Breuil (eds.), *Positive criminology: reflections on care, belonging and security* (p. 19-32). Den Haag: Eleven International Publishing.
- Schuilenburg, M. & R. van Steden (2014b). Praktijken van selectieve uitsluiting: over de bescherming door en tegen veiligheidsassemblages. In: P. Ponsaers e.a. (red.), *Cahiers Politiestudies 30: Politie en haar maatschappelijke partners* (p. 51-62). Antwerpen/Apel-doon: Maklu.
- Scott, A.J. (ed.) (2002) *Global city-regions: trends, theory and policy*. Oxford: Oxford University Press.

Marc Schuilenburg & Ronald van Steden

- Steden, R. van (2009) De pretparksamenleving: een wereld van veilig vertier. In: J.C.J. Boutellier e.a. (red.), *Omstreden ruimte: de spanning tussen regulering en spontaniteit* (p. 15-32). Amsterdam: Van Gennep.
- Stokkom, B. van & N. Toenders (2010) *De sociale cohesie voorbij: actieve burgers in achterstandswijken*. Amsterdam: Pallas Publications.
- Stoyanov, P. & K. Frantz (2006) Gated communities in Bulgaria: interpreting a new trend in post-communist urban development. *GeoJournal*, 66(1), 57-63.
- Twist, M. & G. Van Velzen (red.) (2009) *Privaat beheerde woondomeinen: een wereld op zich?*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Vanderveen, G. (2006) *Interpreting fear, crime, risk and unsafety: conceptualisation and measurement*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Verwer, R. & A. Walberg (2012) *Een kwestie van vertrouwen: werking en versterking van collectieve weerbaarheid in achterstandswijken* (diss. Groningen).
- Wacquant, L. (2008) *Urban outcasts: a comparative sociology of advanced marginality*. Cambridge: Polity Press.